

УДК 37.015.31

Людмила Шелестова,
ORCID ID 0000-0002-6057-807X
м. Київ

ПЕДАГОГІЧНІ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ УЧНІВ В УМОВАХ ПРОФІЛЬНОГО НАВЧАННЯ

У статті обґрунтовано важливість розвитку творчих здібностей старшокласників в умовах профільної школи та необхідність пошуку ефективних технологій для вирішення цього питання. Розкрито сутність поняття «педагогічні технології», які є соціальними технологіями, що зумовлює складність їх організації, помірну (а не жорстку) детермінованість, гнучкість, відносну гарантованість результату. З'ясовано відмінність навчальних технологій від методики навчання. Описано окремі технології, які спеціально зорієнтовані на розвиток творчих здібностей старшокласників – проблемного, евристичного, дослідного навчання. Зосереджено увагу на концептуальній основі, унікальному змісті освіти, специфічних формах, методах і засобах навчання в кожній з означених педагогічних технологій. Доведено, що успішність використання педагогічних технологій для розвитку творчих здібностей учнів значною мірою зумовлена особистісними та професійними якостями педагога.

Ключові слова: *творчі здібності, старшокласники, профільне навчання, педагогічні технології.*

Актуальність дослідження зумовлена об'єктивною необхідністю розвитку творчого потенціалу особистості, від якого залежить успішність її становлення та самореалізації в житті. Від творчого потенціалу кожного громадянина залежить також соціально-економічний розвиток суспільства, оскільки лише творчі люди можуть відшукувати нові шляхи розвитку певних сфер буття. З огляду на це, одним із пріоритетів сучасної освіти є розвиток і саморозвиток особистості, а отже, й активне використання в педагогічному процесі особистісно-розвивальних технологій.

Про важливість розвитку творчої самостійності, дослідних умінь та навичок, уміння висловлювати власну думку, критичного і системного мислення, здатності розв'язувати проблеми та логічно обґрунтовувати власну позицію йдеться в Законі України «Про освіту» та Концепції профільного навчання у старшій школі. У цьому контексті значущості набуває проблема оптимізації способів розвитку творчих здібностей учнів старшої школи в умовах профільного навчання.

Питання розвитку творчого потенціалу учнів у процесі навчання давно цікавить науковців і вчителів. Предметом уваги фахівців були дослідний метод як засіб творчого розвитку учнів (Л. Арістова, Г. Армстронг, Дж. Дьюї, Б. Райков, К. Ягодовський та ін.), метод

навчання через відкриття (Дж. Брунер, А. Осборн, Е. Торренс та ін.), теорія розвивального навчання (В. Давидов, Л. Занков, Д. Ельконін та ін.), теорія проблемного навчання (А. Алексюк, М. Данилов, Т. Кудрявцев, І. Лернер, М. Махмутов, Л. Момот, О. Матюшкін, В. Паламарчук та ін.) тощо. Однак необхідно зауважити, що важливі питання, серед яких і питання розвитку творчих здібностей старшокласників в умовах профільного навчання, залишилися недостатньо дослідженими.

Згідно з дослідженнями науковців, у навчальному процесі переважає репродуктивна та частково-пошукова діяльність, а творчій діяльності вчителі приділяють значно менше уваги, рідко залучають дітей до творчої діяльності та відводять для цього недостатньо часу в освітньому процесі. Лише близько 30 % учителів пропонують учням виконувати творчі завдання на кожному занятті, відводячи для цього 10–20 % часу [21]. Здійснений аналіз педагогічної практики свідчить про орієнтацію вчителів профільної школи на передачу знань і формування загальних і предметних компетентностей, підготовку до незалежного зовнішнього оцінювання, недостатнє залучення старшокласників до творчості, а отже, й недостатню увагу до розвитку їхніх творчих здібностей.

Такий потенціал для розвитку творчих здібностей учнів має профільна освіта як: система спеціалізованого навчання; засіб індивідуалізації та стимулювання пізнавальної активності старшокласників; засіб створення умов для їхньої ефективної самореалізації та усвідомленого вибору професії; система розвитку творчих здібностей, нахилів, інтересів. Важливим показником ефективності профільного навчання є не лише поглиблене засвоєння змісту освіти, а якість процесу його засвоєння учнями з метою самостійного вибору професійного майбутнього під керівництвом учителя. З огляду на це, питання ефективності педагогічних технологій для розв'язання конкретних освітніх завдань набувають особливої значущості.

Поняття «технологія» спочатку використовували у сфері промисловості, однак пізніше його почали вживати й у сфері науки. Часто разом із поняттям «педагогічна технологія» використовують такі поняття, як «технологія навчання», «освітня технологія», «технологія виховання», «технологія розвитку». З огляду на різні трактування цих понять і відсутність чіткого розмежування між ними, поняття «технологія» зайняло міцну позицію в педагогіці, що змушує дослідників і практиків шукати нові можливості для підвищення результативності освітнього процесу, його інтенсифікації, прогнозування й проектування діяльності, використання нових ефективних засобів, а також отримання гарантованого результату. Тобто технологічність стає важливою характеристикою діяльності вчителя й означає перехід на якісно новий рівень ефективності й оптимальності освітнього процесу.

У визначенні сутності поняття «педагогічні технології» дослідники застосовують розуміння цього поняття в технічних науках, як процес оброблення й перетворення, за результатами якого отримують певну продукцію. Технологія як процес має такі ознаки: поділ процесу на певні етапи; координація й поетапне виконання дій, спрямовані на досягнення певного результату (мети); однозначність виконання певних процедур (комплексу дій) і операцій, що є важливою умовою досягнення результатів.

Таким чином, поняття «педагогічна технологія» трактують як: комплекс використаних за певної педагогічної ситуації методів, засобів, форм, які дають змогу отримати певний результат або продукт/продукцію з певними властивостями [3, с. 9]; послідовну систему дій вчителя, що пов'язана з розв'язанням педагогічних задач [7]; систему проектування та практичного застосування адекватних для певної технології педагогічних закономірностей, цілей, принципів, змісту, форм, методів і засобів навчання та виховання, які гарантують високий рівень ефективності освітнього процесу під час подальшого відтворення та тиражування [2]. Педагогічну технологію можна визначати як модель взаємодії вчителя та учнів, у процесі якої дії виконують у певній цілісності й послідовності, а їх виконання передбачає гарантоване досягнення прогнозованого результату. Обов'язковими елементами технологій є мета, засоби, правила, результат.

Педагогічні технології є соціальними технологіями, за яких висхідним і кінцевим результатом є особистість, а головним параметром, що піддається змінам, є одна чи декілька її властивостей. На відміну від промислових технологій (що є чітко визначеним набором і послідовністю підібраних технологічних процесів і операцій), у соціальних технологіях чітка послідовність не є обов'язковою, вони більш гнучкі й не так жорстко детерміновані. Підбір певної послідовності способів і прийомів не завжди гарантує досягнення високої ефективності, адже людина є багатомірною та багатофакторною системою, на яку впливає чимало зовнішніх та внутрішніх чинників. Необхідно зауважити, що передбачити ефект їх впливу не завжди можливо.

У соціальних технологіях важливе місце посідає зворотний зв'язок, що дає змогу коригувати певні процеси. Соціальні технології мають значно складнішу організацію, ніж промислові, адже вони не є ланцюгами точно підібраних процесів. Операційний аспект педагогічної діяльності не може бути відмежований від особистісно-суб'єктивних параметрів, а раціональна регуляція – від емоційної. Ця суб'єктивність та варіативність педагогічних технологій не надає можливість забезпечити високий рівень гарантованості результату [19]. Тобто гарантованість результату в педагогіці є відносною, а не абсолютною, оскільки залежить від комплексу внутрішніх та зовнішніх чинників (одним із них є технології).

В освітньому процесі профільної школи чільне місце посідають технології навчання, що є сукупністю методичних та організаційних дій учителя, спрямованих на оптимізацію освітнього процесу за допомогою певних засобів і отримання прогнозованого результату. Головними характеристиками технології навчання дослідники називають *системність*, *науковість*, *інтегративність*, *відтворюваність*, *ефективність*, *мотивованість навчання*, *алгоритмічність*, можливість *тиражування* тощо [17; 19].

У багатьох теоретичних джерелах дослідники прагнуть порівняти поняття «технології навчання» і «методика навчання», іноді протиставляючи їх. Проте ми підтримуємо позицію П. Образцова та В. Косухіна, які вважають, що методика дає відповідь на питання про те, як можна досягти певних результатів навчання, а технологія – про те, як зробити це гарантовано [9]. На думку науковців, технологія – це вищий рівень розвитку методики, коли разом з її персоніфікацією здійснюють детальне розроблення основних складників: цілей; прогнозування; вибору оптимальних форм, методів і засобів навчання; організації взаємодії учасників

освітнього процесу; оцінки, контролю й корекції освітніх результатів з метою гарантованого досягнення дидактичних цілей і сприянню цілісному розвитку особистості учня. За такого підходу, будь-яку методику можна довести до рівня технологій, якщо оптимізувати її на засадах зворотного зв'язку та корекції основних складників. Багаторазове відтворення методики в педагогічній практиці й отримання прогнозованого результату дає підстави для того, щоб можна було говорити не про методику, а про технологію навчання.

У педагогіці не існує єдиного підходу як стосовно сутності поняття «технології», так щодо їх класифікації. Дослідники визначають різні основи для класифікації технологій: спрямованість дій вчителя, освітні цілі, домінуючий метод навчання, предметне середовище, використовувані технічні засоби, особливості організації освітнього процесу тощо [7; 18]. Незалежно від того, до якого типу належить технологія, для неї характерними є властивий їй рівень застосування, особлива філософська основа та концепція засвоєння знань, унікальний зміст освіти, специфічні форми та методи навчання, чітко означена категорія учнів.

Предметом нашого інтересу є технології навчання, які спеціально зорієнтовані на творчий розвиток особистості учнів. Творчі здібності в цьому контексті – це загальні здібності людини, що забезпечують успішність виконання творчої діяльності в будь-якій сфері [5; 12]. Творчі здібності мають складну структуру. Відрізняються повнотою аналізу компонентного складу творчих здібностей праці В. Андреева [1]. Він визначає такі компоненти творчих здібностей:

– *мотиваційно-творча активність* (допитливість, творчий інтерес, почуття захопленості, емоційний сплеск, радість відкриття; прагнення до творчих досягнень, лідерства; прагнення до отримання високої оцінки; почуття обов'язку та відповідальності; особиста значущість творчої діяльності; прагнення до самоосвіти, самовиховання);

– *інтелектуально-логічні здібності* (здібність аналізувати, порівнювати; виділяти головне та відкидати другорядне; описувати явища, процеси; давати визначення, пояснювати; доводити, обґрунтовувати; систематизувати та класифікувати);

– *інтелектуально-евристичні здібності* (асоціативність мислення; незалежність суджень; критичність мислення; здібність генерувати ідеї, висувати гіпотези; фантазувати; бачити суперечність; переносити знання та вміння в нові ситуації; здатність відмовитись від нав'язливої ідеї, подолати інертність мислення; уміння давати оцінювальні судження);

– *самоорганізаційні здібності* (самоконтроль; об'єктивне самооцінювання; старанність; рефлексія та корекція; вольові зусилля; здібність бачити мету в побічній меті, планувати діяльність і раціонально використовувати час);

– *комунікативні здібності* (здібність до співпраці; вміння акумулювати та використовувати творчий досвід інших; організувати колективну навчально-творчу діяльність; відстоювати власну думку та переконувати інших; уникати конфліктів та успішно розв'язувати їх).

Інтелектуально-евристичні здібності називають творчими, креативними. Вияв цих властивостей характеризує діяльність як творчу.

Необхідно схарактеризувати окремі технології розвитку творчих здібностей старшокласників, що використовують в сучасній профільній школі [21].

Визнаною технологією розвитку творчих здібностей учнів є *технологія проблемного навчання*, що передбачає таку організацію навчання, коли отримання знань поєднується зі систематичною пошуковою діяльністю учнів. Для цього учитель створює проблемні ситуації, а учнів залучають до активної самостійної діяльності щодо їх розв'язання індивідуально або в мікрогрупах [10]. Метою технології є творче засвоєння знань і способів самостійної діяльності, отримання досвіду творчої діяльності, розвиток пізнавальних і творчих здібностей. Технологія проблемного навчання потребує особливого структурування його змісту, який має бути представлений як система пов'язаних проблемних ситуацій різного рівня складності (певного інтелектуального ускладнення, що потребує пошуку нових знань і нових способів їх отримання) [8; 18]. Такі ситуації виникають тоді, коли актуалізується суперечність між знанням і незнанням, старими знаннями і новими фактами, знанням і зміненними умовами їх застосування, теоретично можливим способом розв'язання задачі та неможливістю практично це зробити, практично досягнутим результатом і відсутністю в учнів знань для їх теоретичного обґрунтування [4].

Проблемні ситуації частіше створюють за допомогою проблемних питань, що містять суперечність, мають привабливу форму і доступний для учня рівень складності. Способами створення проблемних ситуацій є: стимулювання учнів до пояснення явищ або фактів; пошук практичного застосування об'єкта, який вивчається; формулювання припущень та їх перевірка; ініціювання учнів до порівняння об'єктів пізнання; спонукання їх до узагальнення нових фактів на засадах раніше здобутих знань; ознайомлення учнів із фактами в історії науки, що сприяли розв'язанню наукових проблем; використання міжпредметних зв'язків тощо.

Проблемну ситуацію розв'язують за певним алгоритмом: усвідомлення проблеми (пошук розриву в ланцюгу причиново-наслідкових зв'язків); висунення гіпотези щодо розв'язання проблеми та її перевірка; доведення гіпотези та перевірка правильності; узагальнення та систематизація, формулювання висновків щодо об'єкта пізнання, його причиново-наслідкових зв'язків і нових аспектів. Технологія проблемного навчання ефективна в індивідуальній, груповій та фронтальній діяльності. Вибір форм діяльності зумовлено змістом проблемних ситуацій, характером, наявністю необхідних освітніх засобів.

Методи проблемного навчання зорієнтовані на створення проблемних ситуацій, активізацію пізнавальної діяльності учнів щодо пошуку і розв'язання складних задач. До методів проблемного навчання зараховують: метод проблемного викладу, частково-пошуковий (евристичний) метод, дискусію тощо.

Переваги технології проблемного навчання полягають у формуванні необхідного обсягу знань, умінь та навичок, розвитку творчих здібностей і навичок самостійної діяльності учнів, розвитку в них здатності до самонавчання та пізнавальної активності. Недоліками цієї технології є такі: її складно використовувати для формування практичних навичок; вона потребує більше часу для засвоєння нового матеріалу в порівнянні з іншими методами навчання; використання цієї технології можливе на засадах такого змісту, що припускає неоднозначні рішення, думки, судження; ця технологія дієва лише тоді, коли в учнів є певна база знань.

Сприяти розвитку творчих здібностей учнів в умовах профільного навчання здатна *технологія евристичного навчання* [20]. Ця технологія зорієнтована на: створення учнями зовнішніх (матеріалізованих) і внутрішніх (духовних) освітніх продуктів/продукції в предметах, що вивчаються; творчий саморозвиток учнів у процесі створення цих продуктів/продукції та вибудовування індивідуальних освітніх траєкторій в кожній з освітніх галузей. До освітніх продуктів належать судження, гіпотези (не матеріалізовані), та змінені особистісні якості (духовні продукти), тексти, малюнки доробки тощо (матеріалізовані), що виявлялись, формувались, розвивались і відтворювались в процесі діяльності. Результати діяльності учня можуть мати не лише особистісну, а й суспільну значущість.

Метою евристичного навчання є засвоєння учнями базового змісту освітніх галузей, отримання власного досвіду та продуктів/продукції діяльності; вибудовування індивідуальної освітньої траєкторії учня в кожній з освітніх галузей з опорою на особистісні якості. Технологія евристичного навчання базується на важливих принципах: цілепокладання, вибору індивідуальної освітньої траєкторії, метапредметних основ змісту освіти, продуктивності навчання, первинності освітньої продукції учня, ситуативності навчання, освітньої рефлексії [20].

Згідно з концептуальними положеннями технології евристичного навчання, зміст освіти охоплює два складники: інваріантний (той, що задається ззовні) і варіативний (створюваний кожним учнем у процесі навчання). До інваріантного складника належить освітній стандарт, набір фундаментальних освітніх об'єктів; до варіативного – види та способи освітньої діяльності, знання та досвід, отримані під час реалізації учнем індивідуальної траєкторії здобуття освіти. Технологія евристичного навчання реалізується за певним алгоритмом:

- 1) діагностика рівня розвитку особистісних якостей учнів, які необхідні для здійснення видів діяльності, що властиві цій освітній галузі;
- 2) фіксування учнями за допомогою малюнків, знаків або символів, тез тощо фундаментальних освітніх об'єктів у темі, що підлягає вивченню;
- 3) осмислення учнями особистісного ставлення до певної освітньої галузі, її тематики та проблем, фундаментальних освітніх об'єктів;
- 4) планування учнем індивідуальної освітньої діяльності: формулювання цілей, прогнозування евристичних продуктів/продукції та форм їх презентації, розроблення плану діяльності, вибір засобів і способів діяльності, добір системи контролю й оцінювання власної діяльності;
- 5) реалізація одночасно індивідуальної та колективної освітньої програми учнів;
- 6) демонстрація (захист) творчих освітніх продуктів/продукції учнів та їхнє колективне обговорення, під час якого учні засвоюють один і той самий об'єкт з суб'єктивної позиції та відповідно до індивідуальної програми;
- 7) усвідомлення та оцінювання досягнення поставлених індивідуальних і загальних цілей, рівень внутрішніх змін і засвоєних способів діяльності.

Для ефективного використання технології евристичного навчання складають технологічну карту – своєрідну базу даних із набором освітніх цілей, критеріями оцінювання результатів, формами, методами, способами, прийомами, зразками індивідуальних освітніх програм і способів їх розроблення тощо. Ця карта надає вчителю інструментарій для вивчення

певної теми чи розділу з метою забезпечення індивідуального руху кожного учня та освітнього процесу загалом.

До методів евристичного навчання А. Хуторський зараховує когнітивні (методи навчального пізнання), креативні (методи створення освітніх продуктів – «мозковий штурм», метод емпатії, метод синектики, метод морфологічного ящика, евристики), організаційно-діяльнісні (методи навчання, методи учіння, управлінські методи) [20].

Технологія дослідного навчання (англ. *explorer education*) зорієнтована на активізацію пізнання учнів, розвиток пошукової активності, дивергентного мислення (креативності); конвергентного мислення, що забезпечує успішність та якісну своєрідність процесу пошуку, здобуття й осмислення нової інформації [15]. Метою дослідного навчання постає: формування здатності самостійно, творчо пізнавати навколишній світ, засвоювати і перебудовувати нові способи діяльності в будь-якій сфері людського буття; розвиток пошукової активності (мотивації, інтересу, емоційного включення), дивергентного (продуктивності, оригінальності та гнучкості мислення, здатності висувати нові ідеї тощо) та конвергентного мислення (здатності вирішувати проблему за допомогою логічних алгоритмів, аналізувати і синтезувати) [15, с. 2].

Дослідне навчання передбачає не лише стимулювання пошукової активності шляхом використання дослідних методів в освітньому процесі, а використання принципово нової освітньої моделі, коли дослідження є провідним способом взаємодії з навколишнім світом або навіть стилем життя, де домінує прояв пошукової активності в різних життєвих ситуаціях. Дослідне навчання не зводиться лише до емпіричної дослідної практики учня чи навчальних спостережень і експериментів у галузі природничих наук. Воно передбачає також прояв уміння структурувати отриманий під час здійснення пошуку матеріал, уміння доводити й захищати власні ідеї, уміння знаходити нову інформацію на засадах аналізу текстів тощо [14].

Аналіз наукових джерел і педагогічної практики підтвердив, що іноді поняття «дослідна діяльність» та «проектна діяльність» ототожнюють. Проте, на думку О. Савенкова, вони мають суттєві відмінності. Проектна діяльність передбачає наявність у ній прототипу, прообразу передбачуваного або можливого об'єкта чи стану [13, с. 7; 15]. Принципова відмінність дослідження від проектування полягає в тому, що дослідження не передбачає заздалегідь запланованого об'єкта, навіть його моделі або прототипу. На противагу проектуванню, дослідження є процесом пошуку невідомого, нових знань, одним із видів пізнавальної діяльності людини. Проектування і дослідження є принципово різними видами діяльності за спрямованістю, значущістю та змістом. Проект передбачає наявність будь-якого кінцевого продукції/продукту (виробу, моделі, рекомендацій тощо) і всі дії учнів спрямовані на їх створення. У дослідженні наявність такого продукту також можлива, однак необов'язкова [13, с. 8].

Дослідне навчання базується на: принципах орієнтації на пізнавальні інтереси дітей (дослідження є творчим процесом і може зародитися лише на основі внутрішньої потреби); свободі вибору та відповідальності за власне навчання; засвоєнню знань в єдності зі способами їх отримання; опорі на розвиток умінь самостійного пошуку інформації; поєднанні продуктивних і репродуктивних методів навчання; формуванні уявлень про динамічність знання та про дослідження як стиль життя [15]. Серед методів дослідного навчання особливої уваги

заслуговує експериментування учнів – особлива форма пошукової діяльності, в якій більш чітко виражені процеси цілепокладання, виникнення і розвитку нових мотивів саморозвитку особистості (О. Подьяков). У такому експериментуванні більше виявляється власна активність учнів, спрямована на отримання нових знань (пізнавальна форма експериментування) та на отримання нових продуктів/продукції учнівської творчості (продуктивна форма експериментування). Учнівське експериментування є стрижнем будь-якого процесу творчості. У ньому органічно взаємодіють психічні процеси диференціації та інтеграції за загального домінування інтеграційних процесів [11]. Процес дослідження учнів поділяють на певні етапи:

1) визначення теми дослідження (самостійне формулювання проблеми, яку необхідно дослідити);

2) розроблення плану проведення дослідження (визначення цілей, гіпотези, способів розв'язання проблеми та конкретних дій);

3) самостійний збір інформації для перевірки гіпотези (обговорення проблеми з іншими, спостереження за об'єктом, консультації зі спеціалістом, ознайомлення з навчальною літературою чи перегляд відеоматеріалів стосовно досліджуваної проблеми тощо);

4) оброблення й узагальнення отриманої інформації (класифікація зібраної інформації за важливості та за певними аспектами досліджуваного об'єкта; аналіз зібраної інформації та опис отриманих результатів; за необхідності – підготовка тексту-повідомлення за результатами дослідження);

5) представлення результатів та їх обговорення (виступ із доповіддю про зібрану інформацію, спостереження, проведені розрахунки тощо) [15].

З метою реалізації технології дослідного навчання освітня програма, згідно з позицією О. Савенкова, має містити три компоненти:

– *спеціальні заняття* з набуття спеціальних знань і розвиток умінь та навичок дослідника (бачити проблему, формулювати питання, висувати гіпотези, давати визначення поняттям, класифікувати, спостерігати, проводити експерименти, робити висновки, структурувати матеріал, готувати тексти власних доповідей, пояснювати, доводити і захищати власні ідеї);

– *дослідницької практики* (самостійне дослідження та виконання творчих проектів);

– *моніторингу* результатів дослідження під час проведення конференцій, захисту дослідних робіт і творчих проектів тощо [15].

Розробленість у педагогічній теорії технологій, що зорієнтовані на розвиток творчих здібностей учнів в освітньому процесі, не може забезпечити ефективність цього процесу. Це залежить від учителя, який має бути не лише транслятором інформації, а й буде забезпечувати успішність групової комунікації, мати схильність до творчості та дослідництва. Головним чинником розвитку креативності дітей є не лише залучення їх до творчості, а й наявність в їхньому середовищі «зразка творчої діяльності», оскільки неформалізовані (інтуїтивні) елементи творчої діяльності транслуються й засвоюються лише завдяки прямому контакту з тими, хто сам здатен творити, уміє досліджувати проблеми, знаходити відповіді на будь-які питання й може навчити цьому учнів [14].

Розділ I. Педагогічні проблеми обдарованої особистості

Учені визначають необхідні для вчителя характеристики, що забезпечать успішність розв'язання завдань творчого розвитку учнів. Серед них уміння:

- *бути надчутливим* до проблем, бути здатним бачити «дивовижне в повсякденному»;
- *знаходити і ставити* перед учнями реальні творчі завдання в зрозумілій для них формі;
- *захопити* учнів дидактично важливою проблемою, зробивши її проблемою самих учнів;
- *бути здатним* до виконання функцій координатора та партнера в творчому пошуку, допомагаючи дітям;
- *уникати* директивних вказівок і адміністративного тиску;
- *бути терпимим* до помилок учнів, які вони допускають під час пошуку власного варіанту розв'язання творчих завдань; пропонувати допомогу або адресувати до потрібних джерел інформації лише тоді, коли учень починає відчувати безнадійність власного пошуку;
- *організовувати заходи* для проведення спостережень, експериментів і різних «польових» досліджень;
- *надавати можливість* для регулярних звітів робочих груп та обміну думками під час відкритих загальних обговорень;
- *заохочувати і розвивати* критичне ставлення;
- *стимулювати пропозиції* щодо покращення діяльності та висунення нових, оригінальних ідей;
- *уважно стежити* за динамікою інтересу учнів до досліджуваної проблеми;
- *бути гнучким* і зберігати високу мотивацію, дозволяти окремим учням продовжувати працювати над проблемою на добровільних засадах, коли інші учні вже мають нове завдання тощо [6; 15].

Підсумовуючи вищевикладене, зазначимо: пошук ефективних способів розвитку творчих здібностей учнів є актуальною проблемою сучасної педагогічної науки і практики. Значний потенціал для розв'язання цього завдання має профільна школа, яка повинна пропонувати учням не лише поглиблений зміст із певних навчальних предметів, а й давати змогу опанувати його на творчому рівні за допомогою ефективних педагогічних технологій.

Технологічність діяльності вчителя є одним із показників якості та оптимальності освітнього процесу, вимогою сьогодення. Педагогічні технології є соціальними технологіями, що зумовлюють складність їх організації, помірну (а не жорстку) детермінованість, гнучкість, відносну гарантованість результату.

Таким чином, технологія навчання є вищим рівнем розвитку методики, коли разом з її персоніфікацією здійснюють детальне розроблення головних складників: *цілей; прогнозування; вибору оптимальних форм, методів і засобів навчання; організації взаємодії учасників освітнього процесу; оцінювання, контроль й корекції результатів* навчання. Кожна технологія має певний рівень застосування, особливу філософську базу та концепцію засвоєння знань, унікальний зміст освіти, специфічні форми та методи навчання, чітко означену категорію учнів.

У практиці сучасного профільного навчання вчителі використовують окремі технології, що спеціально зорієнтовані на розвиток творчих здібностей старшокласників. Серед

них необхідно виділити освітні технології: проблемну, евристичну та дослідну. Успішність використання педагогічних освітніх технологій з розвитку творчих здібностей зумовлена особистісними та професійними якостями вчителя.

Використані літературні джерела

1. *Андреев В. И.* Диалектика воспитания и самовоспитания творческой личности / В. И. Андреев. – Казань : Изд-во Казан. ун-та, 1988. – 238 с.
2. *Андреев В. И.* Педагогика: учебный курс для творческого саморазвития / В. И. Андреев. – Казань : Центр инновац. технол., 2012. – 608 с.
3. *Гусарова Е. Н.* Современные педагогические технологии : учеб.-метод. пособие / Е. Н. Гусарова. – М. : АПК и ППРО, 2005. – 176 с.
4. *Зайцев В. С.* Современные педагогические технологии : учеб. пособие ; в 2-х кн. / В. С. Зайцев. – Кн. 2. – Челябинск : ЧГПУ, 2012. – 496 с.
5. *Ильин Е. П.* Психология творчества, креативности, одаренности / Е. П. Ильин. – СПб. : Питер, 2009. – 434 с.
6. *Кларин М. В.* Инновационные модели обучения в зарубежных педагогических поисках / М. В. Кларин. – М. : Арена, 1994. – 222 с.
7. *Крившенко Л. П.* Педагогика [Электронный ресурс] : учебник / Л. П. Крившенко, М. Е. Вайндорф-Сысоева. – 2004. – Режим доступа: <https://knigi.link/osnovyi-pedagogiki/tehnologiya-gaznougovnevo-go-obucheniya-52032.html>. – Загл. с экрана.
8. *Махмутов М. И.* Организация проблемного обучения в школе. Книга для учителей / М. И. Махмутов. – М. : Просвещение, 2007. – 240 с.
9. *Образцов П. И.* Дидактика высшей военной школы : учеб. пособие / П. И. Образцов, В. М. Косухин. – Орел : Академия Спецсвязи России, 2004. – 317 с.
10. *Оконь В.* Основы проблемного обучения / В. Оконь. – М. : Просвещение, 1968. – 208 с.
11. *Поддьяков А. Н.* Исследовательское поведение: стратегии познания, помощь, противодействие, конфликт / А. Н. Поддьяков. – М., 2000. – 266 с.
12. *Пономарев Я. А.* Состояние, тенденции и перспективы развития психологии творчества / Я. А. Пономарев // Психологический журнал. – 1968. – Т. 7. – № 2. – С. 3–12.
13. *Савенков А. И.* Методика исследовательского обучения младших школьников / А. И. Савенков. – Самара : Федоров, 2010. – 79 с.
14. *Савенков А. И.* Психологические основы исследовательского обучения школьников / А. И. Савенков // Фізика: проблеми викладання. – 2007. – № 3. – С. 14–24.
15. *Савенков А. И.* Психологические основы исследовательского подхода к обучению: учеб. пособие / А. И. Савенков. – М. : Ось-89, 2006. – 480 с.
16. *Савенков А. И.* Содержание и организация исследовательского обучения школьников / А. И. Савенков. – М., 2004. – 204 с.
17. *Селевко Г. К.* Современные образовательные технологии : учеб. пособие / Г. К. Селевко. – М. : Народное образование, 1998. – 256 с.

Розділ І. Педагогічні проблеми обдарованої особистості

18. Селевко Г. К. Энциклопедия образовательных технологий: в 2 т. / Г. К. Селевко. – Т. 1. – НИИ школьных технологий, 2006. – 816 с.
19. Смирнов С. А. Педагогика. Педагогические теории, системы, технологии / С. А. Смирнов. – М. : Академия, 2000. – 512 с.
20. Хуторской А. В. Дидактическая эвристика: Теория и технология креативного обучения. – М. : Изд-во МГУ, 2003. – 416 с.
21. Шелестова Л. В. Дослідження процесу розвитку творчих здібностей старшокласників у практиці профільного навчання / Л. В. Шелестова // Педагогічні інновації: ідеї, реалії, перспективи. – 2018. – № 1 (20). – С. 21–32.

References

1. Andreyev, V. I. (1988). *Dialektika vospitaniya i samovospitaniya tvorcheskoy lichnosti [Dialectics of upbringing and self-education of a creative personality]*. Kazan: Izd-vo Kazan. un-ta [in Russian].
2. Andreyev, V. I. (2012). *Pedagogika [Pedagogy]*. Kazan: Tsentr innovatsijnyh. tekhnologii [in Russian].
3. Gusarova, E. N. (2005). *Sovremennyye pedagogicheskiye tekhnologii [Modern pedagogical technologies]*. / Moscow: APK i PPRO [in Russian].
4. Zaytsev, V. S. (2012). *Sovremennyye pedagogicheskiye tekhnologii [Modern Pedagogical Technologies]*. Chelyabinsk: ChGPU [in Russian].
5. Ilin, E. P. (2009). *Psikhologiya tvorchestva. kreativnosti. odarennosti [Psychology of creativity, creativity, giftedness]*. St. Peterburg: Piter [in Russian].
6. Klarin, M. V. (1994). *Innovatsionnyye modeli obucheniya v zarubezhnykh pedagogicheskikh poiskakh [Innovative models of teaching in foreign pedagogical searches]*. Moscow: Arena [in Russian].
7. Krivshenko, L. P., & Vayndorf-Sysoyeva, M. E. (2004). *Pedagogika [Pedagogy]*. Retrieved from <https://knigi.link/osnovyi-pedagogiki/tehnologiya-raznourovnevo-obucheniya-52032.html> [in Russian].
8. Makhmutov, M. I. (2007). *Organizatsiya problemnogo obucheniya v shkole [The organization of problem training in school]*. Moscow: Prosveshcheniye [in Russian].
9. Obratsov, P. I., & Kosukhin, V. M. (2004). *Didaktika vysshey voyennoy shkoly [Didactics of the Higher Military School]*. Orel: Akademiya Spetssvyazi Rossii [in Russian].
10. Okon, V. (1968). *Osnovy problemnogo obucheniya [Fundamentals of problem training]*. Moscow: Prosveshcheniye [in Russian].
11. Poddyakov, A. N. (2000). *Issledovatelskoye povedeniye: strategii poznaniya. pomoshch. protivodeystviye. konflikt [Research behavior: strategies of cognition, help, opposition, conflict]*. Moscow [in Russian].
12. Ponomarev, Ya. A. (1968). *Sostoyaniye. tendentsii i perspektivy razvitiya psikhologii tvorchestva [State, Trends and Perspectives of the Development of the Psychology of Creativity]*. *Psikhologicheskij zhurnal - Psychological Journal*. 2, 3-12 [in Russian].
13. Savenkov, A. I. (2010). *Metodika issledovatelskogo obucheniya mladshikh shkolnikov [Method of Research Training for Junior Students]*. Samara: Fedorov [in Russian].

14. Savenkov, A. I. (2007). *Psikhologicheskiye osnovy issledovatel'skogo obucheniya shkolnikov* [Psychological foundations of the research training of schoolchildren]. Fizika: prablemy vykladannya - Fizika: postremodnye prblemladnya. 3, 14-24 [in Russian].
15. Savenkov, A. I. (2006). *Psikhologicheskiye osnovy issledovatel'skogo podkhoda k obucheniyu* [Psychological foundations of the research approach to learning]. Moscow : Os-89 [in Russian].
16. Savenkov, A. I. (2004). *Soderzhaniye i organizatsiya issledovatel'skogo obucheniya shkolnikov* [The content and organization of research training for schoolchildren]. Moscow [in Russian].
17. Selevko, G. K. (1998). *Sovremennyye obrazovatelnyye tekhnologii* [Modern Educational Technologies]. Moscow: Narodnoye obrazovaniye [in Russian].
18. Selevko, G. K. (2006). *Entsiklopediya obrazovatelnykh tekhnologiy: v 2 t.* [Encyclopedia of educational technologies]. [in Russian].
19. Smirnov, S. A. (2000). *Pedagogika. Pedagogicheskiye teorii. sistemy. tekhnologii* [Pedagogy. Pedagogical theories, systems, technologies]. Moscow: Akademiya [in Russian].
20. Khutorskoy, A. V. (2003). *Didakticheskaya evristika: Teoriya i tekhnologiya kreativnogo obucheniya* [Didactic heuristics: Theory and technology of creative learning]. Moscow: Izd-vo MGU [in Russian].
21. Shelestova, L. V. (2018). *Doslidzhennya protsesu rozvitku tvorchikh zdibnostey starshoklasnikiv u praktitsi profilnogo navchannya* [Doslidzhennya protsentu rozvitku kreativnyh zdibnost seniksoksnikiv u pravitci profilnogo navnchania]. Pedagogichni innovatsii: ideï, realiï, perspektivi - Pedagogical information: ideas, realities, perspectives. 1(20), 21-32 [in Ukrainian].

Shelestova Liudmyla. Pedagogical technologies as means of developing creative abilities of pupils in conditions of profile education.

The article substantiates the importance of developing creative abilities of senior pupils in the profile school and the need to find effective technologies to solve this issue. It has been established that despite the development of the problem of creative personality development in pedagogical science, a number of important issues have remained unsolved, including the issue of development of creative abilities of senior pupils in the conditions of specialized education. It is revealed that reproductive and partly search activity prevails in the educational process. The creative activities of the teachers are much less in attention, rarely involve children in creative activity and give them enough time in the educational process

In the article, there has been revealed the essence of the concept of "pedagogical technologies" which are social technologies, which determines the complexity of their organization, moderate (and not strict) determinism, flexibility, a relative guarantee of the result. The difference between educational technologies and teaching methods has also been covered

There have been described some technologies that are specifically focused on the development of creative skills of senior students – the technology of problem learning, the technology of heuristic learning, the technology of research training. The focus is on the conceptual basis, the unique

content of education, the specific forms, methods, and means of teaching in each of the identified pedagogical technologies.

It is proved that the success of the use of pedagogical technologies for the development of students' creative abilities is predetermined by the personal and professional qualities of the teacher. A number of characteristics necessary for the teacher are provided, which will ensure the success of solving problems of creative development of students. It should be not only a transmitter of the information but also to ensure the success of group communication, have a trait of creativity and the ability to conduct a research.

Key words: *creative abilities, senior pupils, profile education, pedagogical technologies.*

Шелестова Людмила. Педагогические технологии как средство развития творческих способностей учеников в условиях профильного обучения.

В статье обоснована важность развития творческих способностей старшеклассников в условиях профильной школы и необходимость поиска эффективных технологий для решения этого вопроса. Раскрыта сущность понятия «педагогические технологии», которые являются социальными технологиями, что обуславливает сложность их организации, умеренную (а не жесткую) детерминированность, гибкость, относительную гарантированность результата. Выявлено отличие учебных технологий от методики обучения. Описаны отдельные технологии, специально ориентированные на развитие творческих способностей старшеклассников – проблемного, эвристического обучения и исследовательского обучения. Внимание сосредоточено на концептуальной основе, уникальном содержании образования, специфических формах, методах и средствах обучения в каждой из указанных педагогических технологий. Доказано, что успешность использования педагогических технологий для развития творческих способностей учеников обусловлена личностными и профессиональными качествами педагога.

Ключевые слова: *творческие способности, старшеклассники, профильное обучение, педагогические технологии.*